
Силвия Александрова / Silviya Aleksandrova

ТЕОДОР РУЗВЕЛТ И ЗОРАТА НА АМЕРИКАНСКИЯ ГЛОБАЛИЗЪМ

Theodore Roosevelt and the Dawn of American Globalism

Summary: *The paper deals with the role of the US President Theodore Roosevelt and his personality and ideas on the formation and implementation of the US foreign policy at the dawn of the 20th century. It argues that even though Roosevelt's foreign policy seemed to follow the characteristics of the Old World imperialism, it is in fact more a predecessor of the 20th century American globalism than an American edition of the 19th century European imperialism.*

Key words: *Theodore Roosevelt, US foreign policy, imperialism, globalism, Spanish-American War, Panama, World War One.*

Ако днес зададем пред интернационална аудитория въпроса „С какво свързвате Маунт Ръшмор?“¹, вероятно лесно ще отличим американците, историците, скулпторите и може би част от географите сред събралите се. Ако допълним въпроса с визуална информация, почти всички присъстващи ще реагират, разпознавайки показаното.

Разбира се, става въпрос за скулптурния монумент в планината Ръшмор в американския щат Южна Дакота, с лицата на четирима от най-великите американски президенти. Когато преди седмица попитах студентите си дали могат да кажат кои са изобразените държавници, те нямаха никакъв проблем да идентифицират Джордж Вашингтон и Абрахам Линкълн, поколебаха се малко, но разпознаха Томас Джеферсън, а за последното име се наложи да помагам. Но дори след като казах Рузвелт, те погрешно възкликнаха „Разбира се! Заради Втората световна война и четирите спечелени мандата!“. Това, че първата им реакция беше да приемат, че става въпрос за Франклин Делано Рузвелт, не е учудващо – той наистина е един от най-впечатляващите, най-обсъжданите и най-интернационално известни американски президенти, конкуриращ се само с Вашингтон, Джеферсън и Линкълн. Убедена съм обаче, че всеки, който се е занимавал по-задълбочено и подробно с модерната американска история, със

сигурност ще потвърди правилността на избора на Теодор Рузвелт като един от четиримата най-велики държавници на САЩ от периода преди Първата световна война. И то не само защото хронологически „другият Рузвелт” не би могъл да бъде изобразен в проект, замислен в началото на 20-те години на миналия век.

Идеята на инициаторите от Южна Дакота и на финансиращите скулптурния проект конгресмени е монументът да представи президентите, олицетворяващи дотогавашната история на американската държава – Джордж Вашингтон, като символ на раждането на Съединените щати, Томас Джеферсън – на укрепването им, Абрахам Линкъл – на съхранението на Съюза и Теодор Рузвелт – на превръщането на страната във велика сила. Разбира се, началото на трансформирането на САЩ от обширна, обединена, многобройна и икономически силна, но като цяло затворена в себе си и самоизолирала се от света страна в един от най-влиятелните играчи на глобалната политическа арена започва още при управлението на Уилям МакКинли (1897–1901). Истинското олицетворение на прехода обаче е двадесет и шестият президент на страната – Теодор Рузвелт. И макар днес, повече от век след неговото управление (1901–1909), името му често да се асоциира преди всичко със силова външна политика и определението “империалист”, Ти Ар, както често го наричат съвременниците му, е в много по-голяма степен символ на зората на американския глобализъм, когато амбицията за световна мощ не е несъвместима с призива за прогрес на човечеството и когато поривът за разширяване на американското влияние зад граница не означава непременно хегемонизъм.

Изложението ми би било непълно, ако в него липсват дефиниции на две важни понятия – империализъм и глобализъм. Дефинирането на империализма в модерния му смисъл е сравнително лесно – в най-общ план той може да се определи като практика на могъщи държави или нации да установяват, разширяват и запазват господството си над по-слаби нации или народи. В по-широк план той включва промяната, която въздействието на могъща държава или група от държави, налага в начина на живот на хората в по-слаби и по-неразвити страни и/или региони. Въпреки че всички отдавна, оперираме с понятието глобализъм, дефинирането му е значително по-трудно, а унифицирана и универсално приета дефиниция просто няма. Привържениците на глобализацията са склонни да приемат нюансираното с позитивна съвременна конотация определение за глобализма като идеология, политика и практика, основана на убеждението, че хора, стоки и информация могат и трябва да могат свободно да преминават националните граници в световен мащаб. Противниците на глобализацията обаче акцентират много повече върху натовареното с негативна конотация определение на глобализма като национална политика, основана на третиране на целия свят като естествена сфера за налагане на собствено икономическо, политическо и културно влияние. Последната дефиниция довежда до ако не пълно,

то поне частично припокриване на глобализма с империализма. Аз лично предпочитам първата дефиниция, но приемам, че злоупотребата с глобализма и опорочаването на неговия инструментариум в наши дни често довежда до валидност на втората дефиниция. За разлика от наши дни, през втората половина на XIX в. в теорията и практиката на интернационалната политика водещо оперативное понятие е не глобализмът, а империализмът и империята. Съединените американски щати не правят изключение.

Исторически регистрирана и повторяема е тенденцията икономическата сила на една нация да се трансформира постепенно в стремеж към интернационална сила и влияние. В края на XIX в. САЩ осъществяват огромен скок в икономическото, и особено в индустриалното си развитие. На границата между двете столетия изкушението да се трансмутира американската вътрешнонационална икономическа мощ в отвъдгранична експанзия и империя е налично и растящо. Въпросът е как да се съвместят (и дали изобщо е възможно съвместяване) идеите и принципите, залегнали в представата на американците за себе си като нация и за ръководните начала в поведението на страната им от предходното столетие, с налаганите от неумолимата динамика на XX век нови ориентири за интернационална политика. Държавният секретар на президента Андрю Джонсън Уилям Сюард прави опит за съвместяване на икономически обусловената нужда от териториална експанзия със самовъзприятието на американците за себе си като изначално антиимпериалистическа държава. Той популяризира идеята за прагматично териториално разширяване на републиката чрез закупуване на територии² и/или ненасилствено привличане на Канада и Мексико към федеративен съюз с потенциал да превърне Съединените щати в държава-континент. Инерцията на изолационизма и подозрителността към идеи, напомнящи за европейския империализъм, обаче все още доминират американското външнополитическо мислене и ограничават влиянието дори на относително безобидната амбиция за мирен експанзионизъм. В същото време самоналожената изолация на САЩ в Западното полукълбо и неохотата да се демонстрират глобални амбиции, поне до края на XIX в., провокира склонност на великите европейски сили да приемат страната като второразряден играч, обитаващ периферията на центровете на глобална сила. Ще си позволя да илюстрирам последното твърдение с любопитен пример – когато на германски дипломат от тогавашния период предлагат да бъде преназначен от Мадрид на служба във Вашингтон, той приема това като удар за кариерата си и моли, ако трябва, да му бъде намалена заплатата, но да бъде оставен в Европа.³

В последните десетилетия на XIX в. обаче икономическата сила и растящото влияние на САЩ в Западното полукълбо са толкова големи, че приобщаването на страната към великите световни сили изглежда като обективно предопределен процес, независим от субективните намерения на европейските, а в известен смисъл дори на американските, управляващи. Човекът, който

добавя към инерцията на този вече осезаем процес енергията на съзнателния устрем за реализиране на обективния потенциал за отвъднационално влияние, е Теодор Рузвелт.

В наше време и извън Съединените щати Рузвелт е известен преди всичко с външнополитическите си начинания и идеи и може би с най-популярния символ на подхода му – „Говори меко, но носи голяма тояга”. Енергията, която излъчва, категоричността на вижданията му и готовността да ги отстоява, дори ако това означава прескачане на бюрократични ограничения или преминаване през сивата зона на неясна законност, го правят често оспорвана, но никога безлична или незабележима фигура както на вътрешната, така и на международната арена. Всъщност заради впечатляващото му присъствие в американската външна политика, понякога сме склонни да пренебрегваме черти от неговата личност, които биха го определили като забележителен човек, дори и да не беше станал президент. Макар че израства в богато и високопоставено семейство с всички привилегии, произтичащи от това, той работи усърдно над себе си и се превръща в личност, която в по-ранна епоха с право бихме определили като всестранно развита и чиито единствени паралели в американската история са Томас Джеферсън и Бенджамин Франклин. Като малък Рузвелт е болнаво, страдащо от тежки асматични пристъпи и силно късогледо дете. С маниакална упоритост и физически упражнения, той успява да преодолее физическите проблеми, става заклет спортист, боксьор, ловец, планинар и природозащитник. Когато казвам, че Ти Ар е спортист, това не означава, че физическата му активност е за сметка на интелектуалната страна на личността му. Той е високообразован, владее френски и немски език, ползва латински, гръцки и отчасти италиански, завършва с отличие Харвард, публикува множество книги и научни статии, чете непрекъснато и с неутолима страст.⁴ Характерът на Ти Ар е огнен, той обича предизвикателствата и противоборствата, завладяващо активен е, любознателен, неуморно деен и искрено влюбен в страната си и многоликата си нация. Доколкото президентът се приема за олицетворение не само на изпълнителната власт, но в известна степен и на държавата, която ръководи, не само американците, но и чужденците виждат в неговата неизтощима енергия и завладяващата виталност лицето и амбицията на изгряваща велика сила.

Френският посланик във Вашингтон (1902–1925) Жан Жюл Жюсеран, самият той известен медиевист и интелектуалец, например определя Рузвелт като „човек с такава изключителна сила, че би било невъзможно едновременно с него да се намери втори такъв в целия свят.” Жюсеран с възхищение пише за многообразните интереси на президента, за който няма нещо, което да не си струва да се изследва – „хората днес, хората вчера, животните, минералите, камъните, звездите, миналото, бъдещето – всичко представляваше интерес за него”.⁵ Тази широта на интересите и познанията на Ти Ар несъмнено доприна-

сят за формиране на вижданията му не само за развитието на САЩ сами по себе си, но и за развитието на страната му като част от целия свят, а не само от неговата западна половина. Политическата му кариера е не по-малко динамична от интересите му и от начина, по който живее. Рузвелт става член на Законодателното събрание на щата Ню Йорк, когато е само на 23 години, на 27 вече е кандидат за кмет на Ню Йорк, на 36 – полицейски комисар на града, на 38 – помощник военноморски министър, на 42 – вицепрезидент и президент на Съединените щати. Впрочем той е и най-младият президент в досегашната американска история.

Събитията, които го изстрелват в елита на националната политика, са неделимо свързани с първите стъпки на страната му като глобална сила – Испано-американската война от 1898 г. Всъщност тази война и нейните резултати са в голяма степен повлияни, ако не и оформени от участието на Теодор Рузвелт в нея. В навечерието на войната Рузвелт заема поста помощник-военноморски министър във ведомството, оглавено от Джон Д. Лонг. Адвокат по професия, умерен и консервативен във възгледите си, Лонг е приятел и поддръжник на президента МакКинли, но изборът му за глава на военноморското министерство провокира недоволство, подсилено от значението на флотата в момент, когато напрежението в отношенията с Испания расте буквално с всеки ден. В опит да парира критиките, Лонг съдейства за назначаването през април 1897 г. на Теодор Рузвелт за негов помощник-секретар.

Рузвелт е пълна противоположност на Лонг като темперамент, а в много отношения и като възгледи. Под влияние на един от любимите си автори – влиятелния адмирал и историк А. Мъхен, който акцентира върху важността на военноморската мощ в историята, Ти Ар става част от републиканско лоби, настояващо за рязко увеличаване и модернизиране на американската военна и търговска флота. Динамичен и експанзивен, младият помощник-министър се задушава от предпазливия и благоразумен подход на началника си и прави всичко възможно да провокира последния за по-активни и дори агресивни действия.⁶ В случая с испано-американската криза, той е един от крайните „ястреби“, непрекъснато призоваващи за война в името на окончателното унищожаване на колониализма в Западното полукълбо и критикуващи всяка миролюбива позиция от страна на американското ръководство. Нещо повече, Рузвелт е убеден, че конфликтът с Испания отваря прекрасна възможност САЩ да надскочи сковаващата ги пасивност на изолационизма, поради което този конфликт трябва да се постави на по-широка основа, а не да се ограничи само до Куба. Заради това, когато на 25 февруари 1898 г. Джон Лонг временно отсъства от ведомството си, неговият помощник-министър използва правомощията си, за да телеграфира на командващия Азиатската военноморска ескадра на САЩ, стационарирана в Хонг Конг, комодор Джордж Дюи с нареждане при евентуален конфликт с Испания американските кораби незабавно да атакуват испанската

флота, намираща се в пристанището на филипинската столица Манила. Шефът на Рузвелт, Лонг, не знае за и не е оторизирал подобно нареждане. Но благодарение на проактивните действия на младия помощник-министър веднага след формалното обявяване на война между САЩ и Испания в края на април 1898 г., ескадрата на Дюи се оказва в залива на Манила (1 май) и разгромява испанската флотилия там. Разбира се, заслугата на Рузвелт за тази победа остава в сянката на възторга от успеха на Дюи, допринесъл много за крайния изход от конфликта. Но войната дава и друга възможност на Ти Ар да демонстрира както политическите си виждания, така и готовността за саможертва в името на личните убеждения и идеали. Веднага след обявяването на военните действия Рузвелт подава оставка, за да формира и воюва с може би най-известната и вълнуваща доброволческа единица в американската история – Първа доброволческа кавалерия на САЩ, или както е по-известна „Суровите ездачи”.⁷ Останалото, както казват, е история.

Вижданията и действията на Рузвелт преди и по време на Испано-американската война често се сочат от противниците и критиците му като кълновете на агресивност и имперски амбиции, разцъфтели по-късно във външната му политика като президент. Тогавашната му позиция и активност обаче са по-скоро израз на убеждения, които далеч не преповтарят типологията на класическия империализъм, нито се припокриват с модерните му европейски вариации. Подобно на повечето негови и на съвременниците му предшественици и потомци, Ти Ар дълбоко вярва не само в изключителността, но и в превъзходството на американската социално-икономическа и политическа система над всички съществуващи до и в този момент на земята системи. За разлика от много от американските лидери от XVIII и XIX в. обаче, той смята, че мисията на САЩ да направи света по-добър не може да бъде изпълнена само с пасивната сила на личния национален пример за хуманно, демократично и проспериращо общество. Ти Ар е от политиките, които историкът Хенри У. Брандс нарича поборници (vindicators) на мисията на Америка да промени света към по-добро като надскочи бездейния екзампларизъм и активно се ангажира с отстояване на справедливостта в глобален мащаб. Те смятат, че човешката природа е твърде своеволна, за да може само със силата на примера да се постигне траен ефект. А докато човешката природа не се промени радикално, единствената възможност светът да се направи по-добър е като се използва военна сила. Защото даже силата да не означава непременно справедливост, тя поне със сигурност може да стане средство да се попречи на несправедливостта.⁸

Рузвелт искрено вярва, че чрез усърдна дипломация трябва да се прави всичко възможно за избягването на война. Но когато дипломатията се окаже безсилна, войната се превръща в легитимен инструмент за осъществяване на външна политика и защита на национални интереси. Заради това една млада и

жизнеспособна нация като САЩ не бива да се страхува от реалностите на войната, още повече, когато залогът в нея са правото и прогреса – било то в национален или интернационален план. Не случайно фразата „Ако трябва да избира между мира и справедливостта, избирам справедливостта” се превръща в перманентно житейско кредо и идеал на Рузвелт.⁹ В светлината на казаното по-горе ангажираността на Ти Ар с каузата на надхвърляща кубинския въпрос война с Испания говори много повече за убеденост в способността на Америка да разшири глобалния обхват на по-прогресивната и справедлива система, която олицетворява, като използва активно своята сила, отколкото за егоистично-националистически порив за имперска експанзия.

Резултатите от Испано-американската война от 1898 г., разбира се, *de facto* катапултират Съединените щати в най-висшия ешалон на глобална сила и я поставят в компанията на великите империалистически държави. Резултатите ѝ провокират нееднозначна реакция в Америка – удовлетворение от подкрепата за освобождаването на Куба от имперския контрол на Испания, от една страна, и ожесточен дебат около съдбата на Филипините, Гуам и Пуерто Рико, от друга. Това, което със сигурност демонстрира „Блестящата малка война”, е, че месианистичният идеализъм от началния период на републиката все по-видимо амалгамира с инструментариума на политическия реализъм, доминиращ в поведението на европейските велики сили в края на XIX в. Подобен подход импонира на стила на Ти Ар, който още преди 1898 г. смята, че е крайно време САЩ да изоставят позицията на статист и да реализират потенциала си за водеща роля на международната арена. Неговият т. нар. „Нов национализъм” обаче е не просто американско издание на класическия европейски империализъм. По същество той е много повече интернационализъм и глобализъм с американски привкус, който отрича ограничения националистически ексепционизъм като контрапродуктивен за каузата на демокрацията и световния прогрес архаизъм. Заедно с това той застава зад идеята, че изнасянето и циркулацията на американски принципи, норми и подходи в и отвъд Западното полукълбо ще се отрази благотворно на напредъка на всички общества в глобален план.

Тези възгледи, както несъмнено и авторитетът му на военен ветеран с голям личен принос за победата над Испания, допринасят много за избирането на Рузвелт за вице-президент на Уилям МакКинли през ноември 1900 г. Помалко от година по-късно, на 14 септември 1901 г., в 2:15 ч. през нощта, Ти Ар става президент, без дори да го знае, докато слиза с талига от връх Марси (Северните Апалачи) в щата Ню Йорк, където е бил на почивка със семейството си.¹⁰ Атенатът от 6 септември 1901 г. и последвалата смърт на президента МакКинли неочаквано рано издигат Рузвелт до най-високия управленски пост в страната и позицията не само на лидер на собствената му държава, но и на ключов фактор в събитията на международната арена на двете Америки и извън тях.

От самото начало на политическата си кариера Теодор Рузвелт е убеден, че САЩ могат и трябва да използват силата си, за да повлияят на развитието на събитията зад граница и по този начин да станат фактор във формирането на света на XX век в духа на прогресивните принципи, заложили от създателите на страната му. Персоналният управленски стил на Ти Ар променя стила и на американската външна политика. Експанзивен и пресметлив, доминиращ и повратлив, Рузвелт превръща Белия дом в центъра, където се вземат външнополитическите решения и се определя курсът на американската международна активност. Той често пренебрегва Конгреса и е убеден, че мнозинството американци, т. е. народът, са толкова невежи по въпросите на външната политика, че не трябва да се оставят да диктуват нейните насоки, пък било то и чрез своите представители в парламента. Джоузеф Канън, говорител на Камарата на представителите, коментира методите на президента по следния начин: „Рузвелт е ОК, но има толкова нужда от Конституцията, колкото уличен котарак от брачно свидетелство”.¹¹ Президентското кресло обаче е особено ценно за него, защото му дава възможност да претвори вътрешно- и външнополитическите си възгледи в дела.

В началото на XX в. външната политика на Т. Рузвелт неколкократно демонстрира арогантността на велика сила, която няма никакво намерение да се съобразява с по-малките американски съседи и не крие амбициите си за максимално разширяване на американското влияние отвъд граница. Събитията около придобиването на правата върху Панамския канал през 1903 г. стават илюстративен пример за този дипломатическия подход, който става известен с прословутото мото на Ти Ар “Говори меко и носи голяма тояга”¹². В интерес на истината Рузвелт дори не говори особено “меко” и дипломатично, но подходът му се увенчава с успех. При това изходната му позиция не е арогантността на безсъвестен насилник, а убедеността, че действията на Вашингтон може да изглеждат като безскрупулни в краткосрочен план, но в дългосрочен план обслужват каузата не просто на Съединените щати, а на световната демокрация като цяло и на прогреса на засегнатите народи, в частност. Дълбокото лично убеждение на президента е, че “преуспелите бели държави” имат моралното задължение да поддържат световния ред, дори ако трябва за целта да “показват юмруци”, за да държат по-малките сили под контрол в техен собствен интерес.

Това е и отправната точка за действията му през декември 1904 г., когато Ти Ар прави най-интервенционистката (по думите на Х. Кисинджър) интерпретация на Доктрината Мънро и в т. нар. Заключение на Рузвелт (Roosevelt Corollary) декларира, че ако някое от правителствата на малките страни в Америка бъде уличено в “хронични закононарушения”, то САЩ ще имат право на коригираща интервенция в съответната страна. Много често тази „поправка” на Доктрината Мънро се определя като олицетворение на егоистичен имперски

експанзионизъм на Съединените щати. Но самият автор на поправката вижда в нея само основателен, справедлив и доброжелателен патерналистки контрол на големия и преуспял брат към по-малките и незрели латиноамерикански роднини. Следствие от тази интерпретация на заявката на Мънроу за влияние в двете Америка са двете интервенции на администрацията на Рузвелт в Латинска Америка – установяването на протекторат над Доминиканската република през 1905 г. и окупацията на Куба през 1906 г.

През август 1905 г. Т. Рузвелт демонстрира както личния си потенциал, така и капацитета на страната си не само за регионална, но и за глобална роля на международната арена чрез посредническата си мисия между Русия и Япония. По същество имаща за цел да запази азиатския баланс на силите, тази мисия става първият успешен опит на американски президент да се включи в сложния дипломатически механизъм, функциониращ в елитния кръг на великите световни сили. Успехът на начинанието пък донася през декември 1906 г. на американския държавен глава Нобелова награда за мир и така прави Ти Ар първият в историята американец – Нобелов лауреат.

И след приключването на президентските си мандати през 1909 г., Теодор Рузвелт не се оттегля от активната политическа дейност и продължава да споделя възгледа на сънародниците си и да служи на идеята, че Америка е най-доброто, на което светът може да се надява. Но за разлика от повечето от тях, той не вярва, че тя може да запази мира или да осъществи съдбата си просто като практикува граждански добродетели.¹³ Потъването на Европа и света в драмата на Първата световна война открива нова възможност за Ти Ар да изрази тези свои убеждения. През ноември 1914 г. той започва станалата широко известна своя публикация във в. „Ню Йорк Таймс“ „Нашият курс“¹⁴ с твърдението,

че действието, а не говоренето, е това, което довежда идеите до резултат и ги прави истински стойности. Рузвелт отново припомня за житейското си кредо като многократно декларира, че справедливостта стои над мира и в името на тази справедливост си струва Америка да поеме рисковете на войната. Готов е дори лично да защити убежденията си като доброволец в американската армия, въпреки напредналата си възраст. Той дочаква и приветства намесата на САЩ в Голямата война, която коства живота на най-малкия му син Куентин, но не дочаква мира, в който страната му става един от архитектите на следвоенния световен ред и съдейства за учредяването на принципи и институции, станали няколко

десетилетия по-късно основополагащ елемент на глобализирания съвременен свят.

Теодор Рузвелт умира на 6 януари 1919 г. в имението Сагамор Хил, Ню Йорк, от коронарна емболия. Скулпторът Г. Боргълм по-късно го увековечава в монумента в планината Ръшмор като едно от четирите лица на величието на Съединените щати. Но за мен лично няма по-красноречив епитаф-илюстрация на живота и делото му от този на Едуин Маркърс в сп. „Лайф” от 1919 г., изобразяващ Историята в опит да реши, кое е най-точното определение за човека и държавника Рузвелт. Изборът на Историята е „американец” – идентификатор, който самият той най-вероятно с гордост би избрал за себе си.

БЕЛЕЖКИ

¹ Mount Rushmore – Маунт Ръшмор или планината Ръшмор.

² Пример за това е закупуването от САЩ на Аляска през 1867 г.

³ **Kissinger, H.** *Diplomacy*. Touchstone, NY a.o., 1994, p. 37.

⁴ Изкушавам се да спомена два любопитни факта – не са много тези, които знаят, че Ти Ар е член на орнитоложкия клуб на Кеймбридж, а в качеството си на президент подписва закон, учредяващ първите 51 резервата за птици на територията на САЩ. Нещо повече, той създава собствена уникална система за записване на звуците в песните на птиците.

⁵ Цит. в: **Gable, John A.** *The Many Sided Theodore Roosevelt: American Renaissance Man*. – Roosevelt Study Center Publications, No. 3, 1986, p. 5

⁶ Както пише самият Рузвелт за Лонг, „Ще ми се да можем да вкарам в ума му такава зараза, която да го направи ... по-свиреп във външнополитическите работи.” –

Цит. по: Garrett, W. “John Davis Long, Secretary of the Navy, 1897–1902: A Study in Changing Political Alignments”. In: *The New England Quarterly*, Volume 31, No. 3 (September 1958).

⁷ Значението на английската дума „rough-rider” е „човек, свикнал да язди дълго и по лоши пътища”. Названието на доброволците на Т. Рузвелт – Rough Riders – няма буквален еквивалент на български език, така че при преводните варианти се търси по-скоро смисловото му съответствие – „Дръзките ездачи”, „Твърдите ездачи”, „Суровите ездачи”, „Мъжествените ездачи” и пр.

⁸ **Brands, H. W.** *What America Owes the World: The Struggle for the Soul of Foreign Policy*, Cambridge University Press, 1998, pp. vii-viii.

⁹ **Marschall, R.** *Bully! The Life and Times of Theodore Roosevelt*. *Regnery Publishing, Inc.*, Washington, 2011, p. 114.

¹⁰ В качеството му все още на вицепрезидент той спешно е повикан в Бъфало, Ню Йорк, където раненият при атентат две седмици по-рано президент У. МакКинли лежи на смъртно легло.

¹¹ **Donald, A.** *Lion in the White House: A Life of Theodore Roosevelt*. *Basic Books*, Philadelphia, 2008, p. 207.

¹² “Говори меко и носи голяма тояга” (*Speak softly and carry a big stick; you will go far*) всъщност е поговорка от Западна Африка, която Т. Рузвелт често цитира.

¹³ **Kissinger, H.** *Diplomacy. Touchstone*, N.Y. a.o., 1994, p.39.

¹⁴ **Roosevelt, Th.** *Our Course in the Light of War’s Lessons*. – *The New York Times*, 29 Nov 1914, p. SM3.